

וגופו של כתב הוא בנין הקבוע וקיים שבנה וקבע מלכו של עולם, וההשפעה מצידו יתברך בקביעות שוה, על כן תורה שבכתב כתיבא ומנחא לכל באי עולם, והתורה שבעל-פה הוא מה שנמסר לחכמים לחדש ולהשיג כל אחד כפי כחו וחכמתו, ומי שאינו חכם אין משיג ומחדש כלום, וכל ההשגה הא מצד המקבל ומצידו אין לה קביעות. ואפילו לאותו המשיג, ההשגה היא דרך פריחה בשכל בלא קביעות, פעם נגלה ופעם נעלם.

והתר נדרים, אף שהוא הלכה מקובלת ולא מחידוש חכמים, מכל מקום הואיל והדבר מסור לחכמים להיות לשונם מרפא ושיוכלו להתיר מה שאסרה תורה ואין בוזה הלכה קבועה, ואינו דומה לגופו של נדר דגם כן אינו הלכה קבועה ותלוי בדעתו של נודר אם ירצה ואסור על עצמו, דזה מסור לכל אחד ואין צריך חכמה כלל, ואם כן אין איסורו מצד כחו וחכמתו אלא מצד התורה שקבעה עליו דכל היוצא מפיו יעשה ולא יחל ושפיר נכתב איסורו בתורה בהדיא, ויש לו על מה לסמוך. מה שאין כן ההיתר דתלוי בחכמה... דהחכם יותר יוכל למצוא פתח לנדר מה שאין אחר יכול למצוא, דעל כן היו הולכים לחכמים לבקש פתח (וכמ"ש בנדרים). ועל כן השאירתו תורה פורח באויר, שכיון שנמסר לחכמים, מצד השגת החכמים אין לו קביעות.

(מחשבות חרוץ עמ' 39-29)

*

'... ויש להוסיף בעיקר ענין זה דמסירת מודעה רעיון מוסרי, דהנה רוב הראשונים כתבו דלשון הגמ' הרוצה שלא יתקיימו נדריו יעמוד בראש השנה וכו' – לאו דוקא, דבכל זמן שיעשה כן מועיל. וכן הוא ברמב"ם. אבל בשיטה מקובצת בשם רבנו נתנאל הקדוש, וכן בתוס' ישנים שנדפס מחדש, כתבו דדוקא בראש השנה מהני מפני שאז יש להאדם גמירות הדעת הנכונה והשלימה לענין זה שאינו חפץ בנדרים.

ומזה יש להתבונן שטעות הוא לחשוב שסתם מציאות ומדרגת האדם היא זו של כל השנה, ומה שנשתנה למעליותא בר"ה ויוה"כ הוא רק מפחד הדין גרידא, שהרי מדברי הראשונים הללו מבואר שאנו קובעים שכיון שבר"ה או יוה"כ גילה דעתו שאינו חפץ בנדרים הו"ל מעשיו בשאר ימות השנה כטעות, והיינו כי אין זו דעתו האמתית והשלימה אלא דוקא בר"ה ויוה"כ היא דעתו ומציאותו האמתית.

והן הן דברי הרמב"ם בהל' תשובה בענין השופר 'עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם' וכו', והיינו שבר"ה צריך האדם לבוא למצב של 'ער', שהוא מצבו הרגיל של אדם, ואילו בשאר ימות השנה נחשב כאילו נרדם וישן ואינו בדעתו האמתית, אשר על כן מועילה מסירת המודעה של האדם בימים אלו לקבוע ולפרש את דעתו האמתית איך צריכה להיות הנהגתו בכל ימי השנה' (הגר"י טרגר שליט"א, בספר הזכרון ברית אברהם, ירושלם תשנ"ג).

דף כד

'יכול – המודר – להתיר את נדרו שלא על פי חכם' ולהנותו, באמרו 'כלום אמרת אלא משום כבודי' והרי כבר נתקיים נדרך במה שנודע שרוצה היית ליתן לי (מאירי).

כן משמע בר"ן, שכבודו מתקיים בכך שהציעו לו לקבל מתנה וסירב.

והיה אפשר לפרש 'זהו כבודי' – רצוני שלא לקבל, ולא משום שעי"כ מתכבד אצל הזולת, וכענין שאמרו (בירושלמי ריש פאה) באמו של רבי ישמעאל שרצתה לשתות ממי רחצתו וסירב: 'הוא רצונה והוא כבודה' [וכ"ה בספר חסידים קנב: 'רצונו של אדם זהו כבודו']. וכן נראה מפשט דברי הרא"ש 'זהו כבודי – לשנוא מתנות'.

'לא, דומינא אדריה למזמנא...' לפירושו הר"ן ועוד, המוזמן ביקש את המזמין שיאסור עצמו אם לא יאכלנו הלה אצלו [או כגון שהיו מזמנים אותו גם במקום אחר, וחפץ לבוא אצל זה וביקשו שידיירונו אם לא יבוא. עפ"י תוס' יום טוב].

ויש מפרשים (ע' במאירי ועוד) כפי משמעות הלשון הפשוטה, שהמוזמן הדיר את המזמין אם לא יזמינו. [אלא שהמשך הדברים כפי הגרסה שלפנינו אינה מיושבת. ערש"ש ושלמי נדרים. וע"ע בריטב"א להלן כו. בהרחבה].

(ע"ב) 'אמר ליה רבא: אם כן למה לי למימר'. לפי גרסתנו ששבועות הבאי אסורים, שאלת רבא הלא פשוט שאסור להשבע באופן זה של גזמא. ואיסור זה מדרבנן. כן פירש הרא"ש. והרבה ראשונים גורסים כשם שנדרי הבאי מותרים כן שבועות הבאי מותרים. ופירש הר"ן לפי זה שהקושיא לאידך גיסא; ודאי מותר הדבר כיון שמדבר בלשון גזמא וכוונתו ידועה. ע"ע על סברות קטניות בלשונות הגמרא, במצוין בקדושין עה.

'ועוד דומיא דנדר קתני'. הר"ן מפרש: מה בנדר מדובר בשני אופנים, 'כעול מצרים' ו'כקורת בית הבד' אף שבועה כן, והלא בנחש כקורת בית הבד אין שייכת לשון גזמא אלא דברי הבאי בעלמא הם ואם כן כשנשבע שראה כזה הרי זו שבועת שוא.

ואולם מדברי הרא"ש (כאן ובנויר יא:) נראה שאף ב'נחש כקורת בית הבד' שייכת לשון הפלגה, ואין זו שבועת שוא, ועל כן מפרש הקושיא בדרך אחרת; בדומה לנדר שאוסר דבר על עצמו אם לא ראה, כך בשבועה מדובר על אופן דומה ולא על 'שבועה שראיתי'. ע"ע בפירוט העמדת שיטת הראשונים בפירוש הסוגיא, בספר קרן אורה.

דף כה

'לא לאפוקי מקניא דרבא... ואישתכח דקושטא אישתבע... ולישתבע דמקיימתון כל מצות?' – משמע מצות ציצית...' מבואר שגם משמעות רחוקה שאינה כפי דעת סתם בני אדם, אם אך הלשון סובלתה – יכול הנודר לפרש שנתכוין לכך, ואם עבר פטור. וכמבואר בסוגיא לעיל (כ.) 'נדר בחרם ואמר לא נדרתי אלא בחרמו של ים' וכד' (עפ"י נמוקי יוסף).

'נסב ספר תורה ואישתבע דפרעיה'. כתב הר"ן שהיה אותו אדם מודה במקצת ולא כפר בכל, שהרי אין נקיטת חפץ על שבועת היסת (= שבועה שתקנו חכמים ב'כופר הכל'). וכן היא שיטת רוב הפוסקים. וכתב מהרי"ק (שורש י. והובא ברמ"א חו"מ פז, יג) שדיין שהורה להשביע בנקיטת חפץ, ונמנע הלה מלהישבע ושילם – הרי זו טעות בדבר משנה, וחוזר. וכתב על כך הש"ך (שם סקל"ח): 'ואני אומר שמהרי"ק והנמשכים אחריו טעו בדבר משנה וחוזר'. והאריך להוכיח שהרבה מן הראשונים סברו שאף בשבועת היסת יש

- ו. אמר: 'נדר שאני נודר אינו נדר' – אין בדבריו כלום אלא אם כן נדר מיד לאמירתו (עפ"י הר"ן). ונראה שאפילו לא נדר בתוך כדי דיבור אלא כל שעסוקים באותו ענין. ואפשר שאם אומר בפירוש שידור והוא מבטלו, מועיל הביטול אפילו אם נדר לאחר זמן. ולזה נוטה דעת הפרישה, הביאו הש"ך (עפ"י חזון איש).
- ז. יש מן הגאונים אומרים שאין תנאי קודם מבטל אלא הנדרים ולא השבועות. ויש חולקים (ערמב"ם ב,ו). [ויש מפרשים שנחלקו בדבר בירושלמי. ע' קרן אורה כה. ד"ה ואימא. וצדד שם שלדעת תלמודנו שמדובר שאינו זוכר התנאי בשעת הנדר, אין חילוק בין נדר לשבועה]. וכן דעת התוס' להשוות הנדרים השבועות והחרמים.
- ח. אין הביטול מועיל אלא לנדרים שבינו לבין עצמו, אבל מי שהשביעו חברו או הדירו – לא, שעל דעת חברו הוא נשבע ונודר והרי זה כמו שמבטל תנאי לגמרי (תוס', רשב"א ור"ן). ואפילו לא השביעו חברו ממש אלא כל שנשבע להנאת חברו, אין מועילה מסירת המודעה לבטל השבועה (כ"מ בשו"ת הר"ן א – כי כשחברו שומע הנדר נקבע לפי מה ששומעים אותו והרי הביטול הקודם כדברים שבלב שאינם דברים. עפ"י מחנה אפרים שבועות א. וע"ע בבאור הדבר [ומאי שנא מגט ומתנה שמועילה מסירת מודעה] בקונטרס שלמי נדר טו כג), אבל אין בכלל זה אלא כשיש עוולה כלשהי במה שנשבע על דעת תנאו, אבל כשאין בכך שום רעה לחברו – מועיל הביטול (שלמי נדר כג). וע' בחזו"א בבאור דברי מהרי"ק קסו).
- ו. נראה שאף ביטול צדקות והקדשות בכלל זה, שאין מועיל להם ביטול מראש (עפ"י שלמי נדר שם. ע"ש).
- ט. ביטול התנאי הקודם אינו מועיל אלא בפה אבל לא בלב (כן נקט בספר אילת השחר כדבר פשוט. אך לפי הנראה מדברי התוס' שהביטול מועיל רק בצירוף חרטה על הנדר, י"ל שאף בלב מועיל לבטלו).
- י. יש להסתפק האם מבטלים נדרים בשבת וביום טוב, או שמא הביטול כעין התרת נדרים הוא ואין לעשותו בשבת (עפ"י שלמי נדר כב).
- רב הונא בר חיננא סבר לדרוש הלכה זו בדרשתו (והיו באים לה עמי הארצות. עתוס'). אמר לו רבא: התנא סתם הדברים כדי שלא ינהגו קלות ראש בנדרים, ואתה דורשו בפרק?

דפים כג – כד

- ל. א. המדיר את עצמו או את חברו כדי שחברו יהנה ממנו, האם נדריו חלים?
 ב. המדיר את חברו אם לא יהנה חברו אותו או את בנו, מה דין הנדר?
- א. המסרהב (- מפציר) בחברו שיאכל אצלו [גם אם יורד לפרטים בדבריו. כגון 'אם אי אתה מתארח אצלי ותאכל עמי פת חמה ותשתה עמי כוס חמין'. מאירי עפ"י הגמ'], ומדירו הנאה על כך; רבי אליעזר בן יעקב אומר: נדרי זירוזין הוא זה. ואמרו להוכיח שחכמים חולקים (וסוברים שאין זה בכלל נדרי זרוזין אלא בדוקא נדר), ופסקו רב הונא ורב אדא בר אבהו הלכה כרבי אליעזר בן יעקב.
- נראה שבוה אין חילוק בין מתנה מרובה למועטת, ואין אומרים שבמתנה מרובה מוכח שנדר בדוקא [כפי שאומרים כן במדיר עצמו מהנאת חברו] כי מקפיד על כך שחברו נהנה ממנו הרבה ואינו מקבל ממנו הנאה (עפ"י חזון איש).
- אם הדייר את עצמו מחברו, כגון 'קונם שאיני נהנה לך אם אי אתה נוטל לבנך כור של חטין ושתי חביות של יין' – בתחילה דחו לומר שמודה ראב"י שאין זה 'נדרי זרוזין' אלא בדוקא נדר, שאינו רוצה להיות

ככל שנהנה מהאחר והאחר אינו נהנה ממנו. [ומכל מקום יכול להתיר הנדר שלא על פי חכם כשחברו אומר לו, כלום אמרת אלא בשביל כבודי (שאנה ממך) – זהו כבודי (לסרב. ודוקא אם אומר לו כן. ע' קר"א). ובירושלמי מפרש שרבי מאיר חולק וסובר שבסתם כוונתו לכבודו ולא לכבוד חברו. ואולם אם פירש לכבוד חברו, הכל מודים שיכול לומר 'זהו כבודי'. ואם פירש בשביל עצמו – הכל מודים שאין יכול להתיר בכך. עפ"י ר"ן. ויש שצדדו לומר שר"מ אינו חולק. ערשב"א]. ולבסוף הביאו מהתוספתא שראב"י התיר בדומה לזה.

א. לפירוש אחד בר"ן, המסקנא היא שראב"י מתיר אף בזה, והלכה כמותו. ולפירוש אחר בר"ן, דוקא במתנה מועטת התיר ראב"י אבל במתנה מרובה כגון בדוגמא דלעיל, יש מקום לסברת 'לאו כלבא אנא... ומודה בזה ראב"י'. וכן הביא מהרמב"ן להלכה, והסכים עמו. וכן נקטו הרשב"א והמאירי והרי"ד [אלא שהוא נקט החילוק בין 'קבלת מתנה' ל'אכילה']. והתוס' נקטו שהסברא הראשונה קיימת אף למסקנא שאין זה זרוזין ואסור, וכתבו לתקן לשון הברייתא.

ב. הרמב"ם (ד, ג) הוסיף שבנוסף לנדר המזמין נדר המוזמן שלא יאכל מפני שאינו רוצה להטריח – בין שאכל בין שלא אכל שניהם פטורים.

ג. אם מפרש שנדר לכבוד חברו, הרי זה נדרי זרוזין ומותר אפילו לא אמר חברו 'זהו כבודי' (עחו"א).

כאשר הנדר נעשה על פי בקשת המוזמן – נדר גמור הוא שהרי אין זה צריך זירוז (כפירוש הר"ן והתוס' 'דאריה מזמנא לזמינא'. והמאירי פירש שהמוזמן עצמו הדיר. וע' בפירוש הרא"ש, בקר"א ושלמי נדרים). ואין לנו בנדרי זרוזין אלא אותם בלבד שהזכירו כאן בפירוש [והדומים להם בכל צד. מאירי. וברמב"ם (ד, ג): 'זכן כל כיוצא בזה'] ולא בשאר, כגון אלו שיש בהם צד סברה שבדוקא נדר, שאין אנו בקיאים בטעמיהם לדעת באלו מודה רבי אליעזר (עפ"י רשב"א ומאירי).

ב. האומר לחברו 'קונם שאתה נהנה משלי אם אינך נותן לבני כור של חטין ושתי חביות יין'; רבי מאיר אוסר עד שיתן. וחכמים אומרים: יכול להתיר את נדרו שלא על פי חכם, שיכול לומר הריני כאילו התקבלתי (ובבן הסמוך על שלחנו, שלהרווחת עצמו נתכוין, אבל אינו סמוך הרי להרווחת בנו נתכוין, ואין האב יכול לומר התקבלתי אלא הבן. רשב"א; ר"ן).

א. יש אומרים שסברת 'הריני כאילו התקבלתי' שייכת רק אם קודם היה נצרך לדבר ועתה אינו נצרך לו, אבל אם גם עכשיו הוא צריך – לא (ע' בלשון הרשב"א). ואין כן דעת המאירי.

ב. כתב הרשב"א: סברת 'הריני כאילו התקבלתי' אמורה רק בקיום מעשה כיון שאפילו היה מקבל יכול היה להחזיר, אבל בביטול מעשה כגון שהדיר את חברו בתנאי שילך למקום פלוני, אינו יכול לומר 'כאילו לא הלכתי'. ויש מי שחולק וסובר שאפילו בענין זה יכול לומר כן שהרי לא אמר מתחילה אלא להשלים רצונו שהיה רוצה שלא ילך ועתה כיון שאינו חושש אם ילך אם לאו – כבר נשלם רצונו (מובא בר"ן).

ובספר קרן אורה כתב (שלא כפי הנראה מפשטות דברי הר"ן) שאין שייכת סברת 'הריני כאילו התקבלתי' אלא במקום קבלת מתנה וכד' שכעת שאינו רוצה לקבל, לא תתן לו הקבלה כלום, אבל בשאר תנאים, בין בעשיית מעשה בין במניעה – לא שמענו שתועיל מחילה לבטל התנאי.

ג. אף כשנשבע לפרוע לחברו, יכול חברו להתירו שלא על פי חכם באמרו הריני כאילו התקבלתי (עפ"י שו"ע יוד רכח, לט).

פירשו בגמרא שלדברי הכל אין זה 'נדרי זרוזין' אלא בדוקא נדר, שאומר לו: איני כמלך שמהנה את האחרים והוא אינו נהנה מהם.
יש מקום לומר שסברת 'לאו מלכא אנא' שייכת רק במתנה מרובה כגון בדוגמא הנזכרת. וכן יש לדייק קצת מפירוש הרא"ש.

דפים כד – כה

לא. א. מה דינם של נדרי הבאי ושבועות הבאי?

ב. לשון שבועה ונדר, האם יכול להתפרש לפי דעת הנודר ומשמעות לשונו הפרטית, או כל הנשבע נשבע לפי דעתנו, כלומר לפי משמעות הלשון של שאר בני אדם?

א. נדרי הבאי התירו חכמים; –

קונם אם לא ראיתי בדרך הזה כעולי מצרים; אם לא ראיתי נחש כקורת בית הבד [מבואר בגמרא, שאעפ"י שיש נחש כזה בגדלו, אבל אינו טרוף (מנומר, מבוקע. ו"מ: שטוח ולא מעוגל) בגבו כמו קורת בית הבד (ר"ן. ורש"י פירש שאין נחש הטרוף בגבו בגודל קורת בית הבד). ועט"ז ורעק"א ושלמי נדרים, האם מדובר במפרש בנדרו 'גבו טרוף'].

תנא, נדרי הבאי מותרים; שבועות הבאי אסורין. [גירסת הרמב"ם הרשב"א הר"ן הר"ד והמאירי. וכ"ה בתוספתא: כשם שנדרי הבאי מותרים, כן שבועות הבאי מותרות]. ופירש אביי שאמר 'שבועה שראיתי'. רבא אמר: 'אסרו פירות העולם עלי בשבועה אם לא ראיתי...!'

א. לדעת הר"ן שני סוגי 'הבאי' הם; לשון גוזמא, כגון 'כעולי מצרים'. ודבר שוא שאינו אמת

כגון 'נחש (טרוף) כקורת בית הבד' שאינו במציאות. ובנדר, בשניהם נדרו בטל מפני שלא התכוין בדוקא. ואביי שפירש בשבועה 'שראיתי' – דוקא בהבאי של גוזמה שייך להתיר שאין כוונתו בדוקא אלא לגזם, אבל בדבר שאינו במציאות – לוקה משום שבועת שוא. וכן אם מעמיד דבריו לומר שבאמת נשבע ולא בלשון גוזמא – לוקה (עפ"י רשב"א ורא"ש בפסקיו).

ומדברי הרא"ש והתוס' (כאן ובשבועות כט.) נראה שאף בנחש כקורת בית הבד שייכת לשון הפלגה. ובשבועה אסור הדבר [כפי הגירסה שלפנינו] מדרבנן, משום חומרתה [וששנינו (בשבועות כט.) ששבועת שוא היא, זהו כשאוסר כל פירות שבעולם עליו, דבר שאי אפשר לעמוד בו. עפ"י תוס' בשבועות שם. וע"ע בספר קרן אורה].

וכתבו התוס' והרשב"א שאם לא ראה דבר חריג כלל, כגון שלא ראה אנשים רבים – נאסר בפירות העולם, ורק כשראה דבר חריג אמרו שהנדר מותר כי כן לשון בני אדם לתאר בלשון גוזמא.

ב. הוא הדין אם אמר דבר שיתכן להיות, אם אמרו בלשון שאינה דוקאית – מותר, כגון 'ראיתי אלף בני אדם' ולא ראה אלא פחות (רשב"א).

ב. אמרו בגמרא שהנשבע נשבע לפי דעתנו ולא לפי דעתו, לפי מה שהוא מכנה ומפרש לעצמו את הדברים – אלא לפי משמעות הדברים אצלנו (שאינן בידו לחדש שמות בדברים שדעתו בטלה בהם אצל כל אדם. מאירי). ומשמע בסוגיא שאין חילוק בין אם נשבע לאחרים כגון בשבועת הדיינים, ובין כשאוסר על עצמו דבר.